

A VISEGRÁDI NÉGYEK ÉS AZ EURÓPAI INTEGRÁCIÓ

TAKÁCS GERGELY

BEVEZETÉS

A visegrádi országok történelmi hagyományokra épülő együttműködése napjainkban átalakulóban van, és egy teljesen új formáció körvonalai bontakoznak ki. Kutatásom során azt tapasztaltam, hogy abban a néhány tanulmányban, amely eddig a témában megjelent, a visegrádi csoport kialakulásával egyáltalán nem, vagy csak érintőlegesen foglalkoztak. Összefoglaló dolgozatomban ezért arra törekszem, hogy a lehetséges keretek között részletesen bemutassam a visegrádi országok (V4) együttműködésnek rövid történetét, a különböző időszakokban lezajlott politikai-strukturális változásokat, majd a végén a csoport jövőjével, illetve kooperációja lehetséges irányával foglalkozom.

TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

A visegrádi összefogásnak komoly történelmi előzményei vannak, amelyek egészen a XIV. század első feléig nyúlnak vissza. Károly Róbert, magyar uralkodó 1335-ben Luxemburgi János cseh, és III. Nagy Kázmér lengyel királyt visegrádi udvarába hívta, hogy a politika és a kereskedelem területén szorosabb együttműködést alakítsanak ki, a létrejött megállapodás azonban csak rövid ideig működött.

Egy fél évezredes szünet után, az 1989-90-es nagy változásokat hozó közép-kelet-európai politikai folyamatokat követően nyílt lehetőség arra, hogy újból életet leheljenek a kezdeményezésbe.¹

A V4-ek történetének bemutatását három jól elkülöníthető részre bontom, mivel minden egyes periódusban olyan változások következtek be, amelyek meghatározóak voltak nem csak a térség országaira, de magára a visegrádi együttműködésre és annak formájára is. Az első szakasz 1991-1998 szeptemberéig, a második 1998 októberétől 2002 februárjáig tartott, az utolsó pedig 2002 nyarán kezdődött és a mai napig is tart. Előzetesen annyi elmondható, hogy mindhárom esetben a visegrádi országok belpolitikai helyzetében bekövetkezett változások voltak jelentős kihatással a térségre és annak szereplőire. A visegrádi együttműködés intenzitása és az európai integrációs folyamat sebessége között abból a szempontból párhuzam vonható, hogy mindkét esetben meghatározó volt a tagállamok államfői vagy miniszterelnöki posztot betöltő emberek személye. Ugyanis sok minden

¹ A térség összefogásának és egyfajta szövetségbe tömörítésének ötlete, vágya a magyar politikai gondolkodásban az elmúlt évszázadokban állandóan jelen volt (lásd: Kossuth Lajos, Jászi Oszkár, Bibó István, Németh László munkássága).

függött attól, hogy az államok vezetői a tárgyalások során meddig voltak hajlandóak elmenni a nemzeti érdekeik, vagy szuverenitásuk háttérbe szorításában.

AZ ELSŐ SZAKASZ (1991–1998 szeptember)

A szocialista, kommunista rezsimek felbomlása után politikai és a gazdasági szférában meginduló folyamatok lehetővé tették a visegrádi országok számára, hogy elinduljanak a nyugati integráció felé vezető úton.

Az Európai Közösségre a hetvenes és nyolcvanas években az új tagok felvétele volt a jellemző, míg az államok közötti kapcsolatok elmélyítésével – a politikai akarat hiánya miatt – kevésbé foglalkoztak. A Jacques Delors vezette Európai Bizottság azonban felkavarta az állóvizet, sürgős reformok meghozatala mellett kötelezte el magát és az általa vezetett szervezetet is. Delors úgy gondolta, hogy a gazdasági és monetáris unió irányába teszik meg az első lépéseket, ez pedig később generáló erőként fog hatni a politikai együttműködés intenzitására is. A közösség a nyolcvanas évek végén támogatásról biztosította a szocialista blokkon belül megindult átalakulása folyamatokat, azonban nem számított rá, hogy azok ilyen sebességgel fogják elsöpörni a régi rezsimeket. Nem voltak felkészülve arra sem, hogy a frissen megalakuló demokráciák legfőbb külpolitikai célkitűzése az unióhoz való mielőbbi csatlakozás lesz. Ezt jól mutatta később az, hogy a társulási szerződésekről szóló tárgyalások során eleinte nem voltak hajlandók belefoglalni abba a tagság lehetőségéről szóló klauzulát sem. Ez természetesen később – mint azt a tető alá hozott megállapodások is mutatják – megváltozott, de a diplomáciai halogató taktika az európai integráció folyamán továbbra is gyakran használt eszköz maradt. Mindezek ellenére nyilvánvaló volt, hogy az Európai Közösség és a közép-európai térség országai számára egyaránt kiemelten fontos a gazdasági és a politikai kapcsolatok kiépítése és azok intézményes rögzítése.

A nyugati országok számára Közép-Európa stabilitása elengedhetetlen volt, míg Csehszlovákia, Lengyelország és Magyarország részéről az integráció egyfajta biztosítékot nyújtott számos területen. Először is elősegítette és biztosította a politikai és gazdasági átalakulást, elejét véve ezzel bármiféle visszarendeződési folyamatnak, másodsor pedig olyan együttműködésre és közös stratégia kidolgozására kényszerítette a résztvevőket, amelyek később hasznosíthatóvá váltak a regionális együttműködés terén akár az Európai Unión belül is.

Az Európai Közösség elsőként a magyarokkal és a lengyelekkel kezdte meg a kapcsolatok szorosabbra fűzését azzal, hogy 1990. január 1-jével eltörölte a mennyiségi importkorlátokat és létrehozta a PHARE elnevezésű (Pologne-Hongrie: Action pour la Reconstruction Economique) előcsatlakozási programot, amelyet később kiterjesztettek a másik nyolc csatlakozni kívánó országra is. A Közösség egy évvel később, 1991. december 21-én társulási szerződést írt alá Lengyelországgal, Magyarországgal.

A két állam így az Unió partnerei sorában a – nem európai – mediterrán országokkal egy szintre kerültek.²

A Visegrádi Nyilatkozat és a CEFTA megalapítása

A Visegrádi Nyilatkozat szignálására 1991. február 15-én került sor Visegrádon, ahol a három állam képviselőjében *Václav Havel* (Cseh és Szlovák Köztársaság elnöke), *Lech Walesa* (Lengyelország elnöke), és *Antall József* (Magyarország miniszterelnöke) voltak jelen. A nyilatkozatnak és magának az együttműködésnek több szempontból is nagy jelentősége volt. Legfőképpen az, hogy a három országban kialakult helyzet hasonlósága okán a tárgyalófelek megfogalmazták azokat a főbb prioritásokat, amelyekben egyetértettek, és amelyekben közös cselekvésre volt szükség:

- Állami függetlenség és demokrácia biztosítása;
- Totalitárius rendszer maradványainak lebontása;
- A parlamenti demokrácia és a jogállam kiépítése;
- Az európai vérkeringésbe való becsatlakozás;
- Korszerű piacgazdaság megvalósítása.

A fent vázoltak közül természetesen mindhárom ország számára a legfontosabb az európai és az euroatlanti integráció elérése volt, amely végül is az egész együttműködés kialakításának a motorjává vált. A deklaráció konkrétumokat nem tartalmazott, csupán kijelölte az irányt és általánosan megfogalmazta azokat területeket (kultúra, oktatás, regionális szintek közötti munka), amelyeken a kooperációt az elkövetkező időszakban fejleszteni szándékozták. Lényegét tekintve a nyilatkozatnak legfeljebb csak szimbolikus jelentősége volt, és azt hivatott prezentálni a nyugati országok előtt, hogy a régió képes a közös fellépésre és a stabilitása megőrzésére. A rossz történelmi tapasztalatok miatt nem kívánták intézményesíteni az együttműködést, viszont megállapodtak, hogy a kormányfők évente, a külügyminiszterek és a szakértők pedig szükség szerint találkoznak és egyeztetnek.

Érdekes módon az addigi KGST országok által szignált dokumentumban a gazdaságra vonatkozó passzusok nem voltak megtalálhatók, azonban a találkozón szóba jött egy esetleges szabadkereskedelmi zóna kialakításának az ötlete, de a megvalósításról később nem tárgyaltak. Hasonló kezdeményezésre 1992. december 21-én írták alá a *CEFTA*³ (Central European Free Trade Agreement) megállapodást, melynek szintén több célja volt. Az egyik és talán legfontosabb célkitűzése az volt, hogy egy szabadkereskedelmi övezetet alakítsanak ki a tagállamok között, a másik, hogy a Közösség felé

² Figyelő 1995. szeptember 28. (A mediterrán térség országaival – főleg francia nyomásra – már a hetvenes években aláírták hasonló tartalmú szerződéseket.)

³ Cseh Köztársaság: Vladimír Dlouhy; Lengyel Köztársaság: Andzej Arendarski; Magyar Köztársaság: Kádár Béla; Szlovák Köztársaság: Ludovit Cermak; (www.cefta.org)

mutassák együttműködési képességüket, harmadrészt pedig, hogy „csökkentsék az Európai Unióval kötött társulási megállapodás és a KGST vámmentes piacának a megszűnése⁴ okozta versenyhátrányt”⁵. A szerződésben rögzítették, hogy az egyes terméktípusokra vonatkozó vámokat eltérő ütemben bontják le. Három fő csoportot határoztak meg attól függően, hogy mennyire számítotak „érzékeny” terméknek a felek között folytatott kereskedelem során (az ütemezésen a későbbiekben többször is változtattak).

Az eredeti megállapodás szerint a visegrádiakon kívül mások nem csatlakozhatnak az övezethez, később, 1995-ben azonban módosították az alapszabályon,⁶ hogy az addigra – mind gazdaságilag, mind politikailag – felzárkózott Szlovénia 1996. január elsejével csatlakozhasson a szerződéshez. A CEFTA létrehozására a KGST megszűnése után egyrészt azért volt szükség, hogy a megmaradt, de „rossz állapotban” lévő közép-európai piacok ne omoljanak össze azonnal, másrészt pedig azért, hogy a térségen belüli kereskedelmet minél hamarabb teljes mértékben liberalizálni tudják. Érdemes azonban megjegyezni, hogy a vámok gyakorlati és fokozatos lebontása nem segítette nagymértékben a tagállamok közötti kereskedelmi kapcsolatok kialakulását, mivel a szerződés lehetővé tette, hogy a számukra fontos áruk tekintetében más, nem vámnak minősülő – protekcionista – intézkedéseket vezessenek be.⁷ A visegrádi országok exportjában az arányokat vizsgálva megállapíthatjuk még azt is, hogy ezek a lépések sem befolyásolták meghatározó mértékben az országok közötti árucserét, mivel a térség számára a legfontosabb partner már ekkor is az Európai Közösség tagállamai voltak, amelyekkel a kereskedelmük több, mint felét bonyolították le, míg az egymás közötti a 10%-ot is alig érte el.⁸

Társulási szerződés

A következő évben az EU – az integrációs folyamat lelassulása miatt egyre növekvő elégedetlenséget tapasztalva a közép-európai országokban – az 1993 júniusában megtartott *koppenhágai csúcson* kinyilvánította, hogy a visegrádi csoport számára lehetőség van a teljes jogú tagságra és a piacra jutási akadályok lebontásának gyorsítására is. Nem sokkal ezután 1994. márciusában az Unió kezdeményezte, hogy a továbbiakban a *társulási megállapodással* rendelkező országokkal⁹ rendszeresen, miniszteri és bizottsági elnöki¹⁰ szinten folytassanak strukturált párbeszédet, és emellett azt is kijelentette, hogy

⁴ A megszűnés hivatalos dátuma 1991. június 28.

⁵ Figyelő 1996. június 27.

⁶ Tagja legyen a GATT-nak (1997-től WTO), és társulási megállapodása legyen az Európai Unióval.

⁷ Az ilyenfajta kereskedelmi korlátok bevezetésének oka lehet az is, hogy az államok nem akarták tovább mélyíteni a kapcsolatot a közelgő EU csatlakozás miatt. Ennek az lehetett az oka, hogy az Unió bővítési technikája következtében a visegrádi országok versenytársakká váltak, így nem abban voltak érdekeltek, hogy minél szorosabbra fűzzék az egymás közötti szálakat.

⁸ Figyelő 1995. augusztus 31.

⁹ Bulgária, Csehország, Lengyelország, Magyarország, Románia, Szlovákia.

¹⁰ A külügyminiszterek évente kétszer találkoznak, a Bizottság elnökével egyszer egy évben.

egységes blokkként kívánja kezelni a térséget. Az EU részéről érthető volt az időhúzás, hiszen több magas rangú politikusa is kinyilvánította azon véleményét, hogy semmiképpen sem akarnak úgy felvenni új tagokat, hogy az a közösség egészére nézve gazdaságilag hátrányos legyen. Ezt a szándékot támasztja alá az is, hogy a gazdaságilag fejlett Ausztria, Dánia és Finnország felvétele alig néhány évet vett igénybe. Eközben az EU intézményi rendszere is reformokra szorult, hogy tárgyalás- és határozatképes maradjon a bővítés után is, ezért a vezető tagállamok vezetői nem akartak addig komolyabb tárgyalásokba bocsátkozni a csatlakozni vágyókkal, amíg 1996-os, az Amszterdami Szerződés tartalmát kidolgozó értekezleten nem egyeztették az álláspontjukat. Ugyanezen év (1994) áprilisában a két legjobban teljesítő ország, Magyarország, majd Lengyelország is teljes jogú tagságként kérte felvételét.

Csehország és Szlovákia 1993. január 1. után meglehetősen furcsa helyzetbe került. Gazdasági szerkezetváltás tekintetében a két ország esetében egészen 1993-ig nem történt lényeges változás, mivel úgy gondolták, a gazdaság elég fejlett ahhoz, hogy megrázókódítások nélkül átvészelve a piaci viszonyokra való áttérést, így csak később kezdtek bele az állami szféra drasztikus leépítésébe.¹¹ A csehek azonban még így is előrébb jártak, mint a szlovákok, egyrészt azért, mert az ipari kapacitás döntő része a Csehország területén maradt, másrészt pedig azért, mert Meciar kormányzása idején a szlovák politikai vezetés egyéb területeken sem hozta meg a megfelelő intézkedéseket (egészen 1997-ig a szlovákok csatlakozásáról nincs is szó). A csatlakozási tárgyalások megkezdéséről 1997-ben döntött az EU, így 1998-ben kezdődhetett csak meg a konkrét munka.

A térség számára ugyancsak meghatározóvá vált a NATO tagság kérdése is, amit még távolabbi jövőbe helyeztek azok az 1993-as év folyamán megjelent „félíg” hivatalos nyilatkozatok, amelyek két lényeges dolgot fektettek le az átalakuló védelmi közösség részéről. Először is azt, hogy az észak-atlanti tagságot az uniós tagságnak kellene megelőznie. Másodsorban azt, hogy inkább kötnek kétoldalú megállapodásokat a visegrádiakkal külön-külön az együttműködésre vonatkozóan, mintsem Moszkva rosszállását kiváltásákkal, hogy pár évvel a Varsói Szerződés megszűnése után a Szovjetunió egykori érdekszféráján belül kezdenek el új szövetségeket toborozni. A NATO az 1994-es éves csúcsertekezletén döntött a bővítési politikájának megváltoztatása mellett, amely lehetővé tette, hogy három ország (Csehország, Magyarország, Lengyelország) meghívást kapjon a szervezetbe, így ezután a visegrádiak együttműködési területeit kiterjesztették a biztonságra is.

Egyéb nehézségek

Az Európai Unió a várható intézményi problémák és a szükséges reformok meghozatalának késleltetése miatt, míg a NATO Moszkva reagálásának kiszámíthatatlansága okán próbálta halogatni a tagfelvételt.

¹¹ Figyelő 1996. augusztus 1.

A külső gondokon kívül, a térség vizsgálata során figyelembe kell venni az egyes országok politikai vezetésének hozzáállását az integrációs folyamatokhoz, a regionális együttműködéshez, valamint viszonyát a hasonló helyzetben lévő szomszédos országokhoz. A négy tárgyaló ország esetében különösen fontos pár szót ejteni erről is. A kilencvenes évek első felében talán Lengyelország támogatta leginkább a V4 munkáját, amit jól mutatott, hogy még a kormányközi intézményrendszer kiépítése is napirenden volt náluk. Magyarország, amely a reformok terén a legelőrehaladottabb helyzetben volt, nem támogatta kiemelkedően, de nem is ellenezte az együttműködést, mivel nem akarta semmilyen módon korlátozni magát a további politikai, gazdasági lépések tekintetében. *Antall József* mindezek mellett többször is hangot adott azon véleményének, hogy – az akkor még – V3-as kooperációt nem tartja többre egyfajta zárt politikai klubnál, ahol bármifajta tényleges munka nélkül beszélgethetnek az állam- és kormányfők.¹² Hasonló szkeptikus véleményen volt *Václav Klaus* cseh köztársasági elnök is, aki úgy gondolta, hogy az integrációs folyamat során Csehország egyedül is képes csatlakozni a nyugati érdekszférához,¹³ sőt az volt a meggyőződése, hogy nem V4-ben kell gondolkodni, hanem ki kellene terjeszteni a partnerséget Ausztriára és Szlovéniára is.¹⁴

A fenti nyilatkozatok alapján is jól látható, hogy az állam- és kormányfők attól tartottak, hogy *„a visegrádi tömb olyan karámmá változik, amely távol tartja a benne lévőket az európai integrációtól. Mindig alkalmazkodniuk kell a leggyengébbekhez, állandóan vigyázniuk kell, hogy a másik ne sértsen normákat, és be kell várniuk a lemaradókat. Először a csehek, majd a magyarok és a lengyelek is különutas politikába kezdtek, hogy minél előbb bejussanak Európába.”*¹⁵

Az első vizsgált időszakban a korábban tárgyaltak ellenére, rendszeresen találkozókra csak az együttműködés első évében került sor. A februári visegrádi csúcsertekezletet követően október 6-án Krakkóban, majd 1992. május 6-án Prágában találkoztak a Visegrádi Hármak kormányfői. A megbeszélések alkalmával az elsőtől hasonló tartalmú nyilatkozatokat fogalmaztak meg¹⁶ és fogadtak el közösen. Az állam- és kormányfők visegrádi keretek közötti tanácskozásban egy éves szünet következett be, amely egyrészt betudható volt a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság kettéválása következtében létrejött helyzetnek, másrészt pedig a *Antall József* magyar miniszterelnök halálának. A következő találkozóra 1994. január 12-én került sor Prágában. Az esemény

¹² HVG 1993. 07. szám

¹³ A csehek a németekkel alakítottak volna ki szorosabb kapcsolatot, a magyarok számára Ausztria volt a „nyugat kapuja”.

¹⁴ Ebben az időszakban még *Horn Gyula* is egyetértett *Klausszal*, csak ő éppen a csehek és a lengyelek nélkül képzelte a szálak szorosabbra fűzését Ausztriával és Szlovéniával.

¹⁵ *Lengyel László* (2006) 162. o.

¹⁶ Álláspontok egyeztetése a társulási megállapodás kapcsán, kapcsolatok kiépítése az Európán belüli régiókkal, gazdasági kapcsolatok fejlesztése, európai integráció felgyorsítása és a Független Államok Közösségén belüli politikai és gazdasági stabilitás támogatása.

fontosságát főként az adta meg, hogy azon részt vett az Egyesült Államok elnöke is. A Visegrádi Négyek találkozóját megelőző napon hirdette meg a NATO a Partnerség a Békéért programot (NACC), amely lehetővé tette a közép-kelet-európai országok számára is, hogy így alakítsanak ki szorosabb kapcsolatokat az Észak-atlanti Szervezettel. A partnerségbe bevonták Ukrajnát és Oroszországot is. Az ezt követő két évben a visegrádi együttműködés szinte teljesen kiüresedett, nem került sor találkozók és közös nyilatkozat megfogalmazására sem. Ez valószínűleg a korábban már említett különütasság megjelenésére és az tagországok között kialakult feszült viszonyra vezethető vissza. A rossz szomszédi viszony kialakulásában élen járt Magyarország és Szlovákia, amely országok között több vitás eset került napirendre. Az első a Bős-Nagymaros ügy, amelyet még a mai napig sem sikerült lezárnia a feleknek, annak ellenére, hogy már a Hágai Nemzetközi Bíróság is ítéletet hozott a kérdésben. A második – és állandó – érzékeny téma a szlovákiai magyar kisebbség helyzete volt. Az európai integrációs felvétel előtt sürgető és hosszútávú megoldást kellett találnia az országoknak. A szomszédos államokkal kötendő alapszerződés aláírására a magyar és a szlovák fél között 1995 márciusában került sor, azonban a ratifikációra Szlovákiában egy teljes évet kellett várni¹⁷ a kisebbségi jogokra vonatkozó kitételek¹⁸ miatt. A magyar-szlovák viszony befagyását az 1997 augusztusában megtartott Horn-Meciar találkozó jelentette, ahol a szlovák kormányfő „azzal a javaslattal élt, hogy a két kormány segítse elő a magyar-szlovák lakosságcserét.”¹⁹ A visegrádi együttműködés háttérbe szorulásának kiváltója volt továbbá a Vladimir Meciar szlovák kormányfő Oroszországgal szembeni külpolitikája is. Ennek főleg gazdasági okai voltak, ugyanis a szocialista időszakban olyan ipari szektort építettek ki erőltetett ütemben, amely teljes egészében függő helyzetet eredményezett a szovjet nyersanyagoktól. Ez a fajta függőség Csehszlovákia felbomlásával csak felerősödött, így egyértelmű volt a szlovák vezetés részéről, hogy továbbra is jó kapcsolatokat kell ápolnia Moszkvával, amelynek érdekében állt egy biztos közép-európai pont megléte. A szlovák politikai vezetés egészen az 1998-as választásokig inkább a keleti kapcsolatok építésén fáradozott, ezalatt pedig a szomszédos országokkal és az európai uniós tagállamokkal kialakított párbeszéd csorbát szenvedett.

Az időszak lezárásaként elmondható tehát, hogy főleg a belpolitikai események – és az azokat irányító elitek – voltak hatással mind a gazdaság átalakítására, mind a külpolitikára és azon keresztül a térség együttműködésére is. Az elkövetkezendő években

¹⁷ Abban az egy évben olyan törvényeket fogadtak el, amelyek teljesen lehetetlenné tették az 1201-es ajánlásban foglaltak megvalósulását: a szlovák parlament elfogadta az államnyelvről szóló törvény, előkészítették az állam újterületi-közigazgatási beosztásának törvénytervezetét és tervbe vették egy új választójogi törvény országgyűlés elé terjesztését is. In: Hamberger Judit (2000).

¹⁸ Az Európa Tanács 1201-es ajánlás 11. pontjának a belefoglalása elfogadhatatlan volt a szlovákok számára, ugyanis az – elviekben – lehetővé tette volna, hogy azokon a területeken, ahol a kisebbségek többségben vannak, megengedjen helyi autonóm szervezetek.

¹⁹ Lengyel László (2006) 182. o.

is marad ez a fajta a függőségi helyzet, és továbbra is a belföldi politikai történések foglya marad a visegrádiak kapcsolata és munkája.

AZ ŐSZI FORDULAT (1998 szeptember – 2002 február)

Természetesen ebben a nem egész négy évben is kormányváltásokkal és személycserékkel magyarázható a visegrádi csoport együttműködésének változása. Szlovákiában 1998. szeptember 25-26-án választásokat tartottak, amelyen a *Mikulas Dzurinda* vezetete demokratikus oldal szerzett többséget Vladimir Meciarral szemben. Csehországban is a kormányfői pozíció terén következtek be meghatározó változások, ugyanis Václav Klaus-t az integráció és V4-párti *Milos Zeman* váltotta fel a miniszterelnöki székben. Országgyűlési választásokat tartottak Magyarországon is, ahol az Orbán Viktor vezetete jobboldali koalíció került hatalomra. A szomszédos országok közötti kapcsolatok intenzitása a belpolitikai eseményeket követően kezdett ismét élnékülni. Ennek eredményeként 1998. október 21-én a visegrádi országok kormányfői – Szlovákia kivételével, ahol még nem alakult meg az új kormány – Budapesten találkoztak, és kinyilvánították, hogy újraindítják a regionális együttműködést és az európai integráció felé vezető úton egymást segítve fognak tovább haladni. Ezen kívül kijelentették, hogy Szlovákia a „visegrádi eszme része”²⁰ és a demokratikus Szlovákiának helye van az együttműködésben. *„Reményünket fejezzük ki, hogy az ország demokratikus fejlődése a választás után új lendületet kap, és ez hozzásegíti, mind a megújult visegrádi együttműködés folyamatába való tényleges bekapcsolódáshoz. Hangsúlyozzuk: a demokratikus Szlovákia polgárai biztosak lehetnek abban, hogy országainkban elkötelezett támogatókra lelnek az euroatlanti struktúrák felé vezető úton.”*²¹ A magyar-szlovák viszony drasztikus javulásában nagy szerepet kapott az is, hogy az új szlovák parlamentbe tizenöt magyar nemzetiségű képviselő jutott be és ezen felül még a kormánykoalíciónak is tagja lett a Magyar Koalíció Pártja (MKP).²²

Pozsonyi Nyilatkozat

1999. május 14-én Pozsonyban gyűltek össze a négy ország miniszterelnökei²³, ahol megállapodtak egy új működési mechanizmusban és kijelölték azokat a főbb területeket, ahol

²⁰ Magyar Külpolitikai Évkönyv 1998. 244. o.

²¹ Uo.

²² Jól mutatja viszony javulását az is, hogy 2006 novemberében kezdték el teljesíteni az alapszerződésben lefektetett kapcsolati és kölcsönösségi elvárásokat: közös intézmények, vegyes bizottságok felállítását. Fél évvel később pedig újraindítják a bösi vízlépcsővel kapcsolatos tárgyalásokat is.

²³ Ez volt első olyan hivatalos V4 csúc, ahol kormányfői szinten a négy országból egyszerre volt jelen mindenki.

²⁴ Egyedül a Nemzetközi Visegrádi Alapnak van egy titkársága Pozsonyban.

további szakértői konzultációra volt szükség. Intézményi struktúrája ennek ellenére nem hoztak létre, mert nem látták értelmét az uniós csatlakozás küszöbén egy újabb szervezeti háló felépítésének.²⁴ Kialakítottak azonban egy évenkénti rotációs elven alapuló elnökségi rendszert²⁵, amely szerint minden évben más V4 ország vezeti a tárgyalásokat és ad helyszínt a találkozónak. Közös nyilatkozatban fogadták el, hogy kormányfői szinten évente kétszer üléseznek, ezek közül azonban az egyik számít csak hivatalosnak. A miniszterek számára nem határozták meg a találkozók gyakoriságát, így ők a nyilatkozatokban rögzített munka teljesítéséhez szükséges alkalommal ülnek össze. Kivételt képez ez alól a külügyminiszterek évenkénti kétszeri találkozója, amelyen egyrészt előkészítik a miniszterelnöki találkozókat, másrészt stratégiai terveket vázolnak fel az előttük álló időszakra vonatkozóan. A nagykövetek és az egyes területek koordinátorai – akik általában szakminiszterek – évente több alkalommal találkoznak. Az együttműködési területek a következők: európai integráció, bel- és igazságügy, kultúra, oktatás, tudomány, közlekedés, távközlés, környezetvédelem és biztonságpolitika. A NATO-tagság már csak Szlovákia számára volt elérendő cél, ezért az országok vezetői megállapodtak abban, hogy tanácsokkal látják el, és támogatni fogják az ország csatlakozását az euro-atlanti szervezethez. Emellett kinyilvánították azon akaratukat, hogy a hadiipar területén is szükségesnek látják az együttműködést, valamint békefenntartó egységek küldését ajánlották fel a balkáni helyzet megoldásának érdekében. A bel- és igazságügy kapcsán a legfontosabbnak a schengeni aquis átvételét tekintették, amelyhez Ausztriát is felkérték arra, hogy ossza meg velük ezen a téren szerzett tapasztalatait. A kultúrára és az oktatásra vonatkozóan is előrelépés történt, ugyanis megállapodtak a Nemzetközi Visegrádi Alap²⁶ létrehozásában, melynek alaptőkéjéhez a tagállamok egyenlő arányban járulnak hozzá.²⁷ Az Alap fő feladata, hogy segítse és támogassa a regionális együttműködést a tudomány, a kutatás és a kulturális kapcsolatok kiépítése területén.

A nyilatkozatban rögzítettekről röviden el lehet mondani, hogy az együttműködésnek az alapjait fekteti csak le, és az egyszerű konzultációkon és a szakértői csoportok tapasztalat- és véleménycseréjén kívül nem sok konkrétummal szolgál.²⁸ Ez igaz lesz a későbbiekre vonatkozóan is. A tagállamok részéről egyértelműnek tűnik az a törekvés, hogy az adott körülmények között – uniós csatlakozás előtt – nem akarják mélyíteni az együttműködést. Ez a hallgatóságos megállapodás több tényezővel magyarázható. Először, az Unió – miközben meghirdetett programjának jelentős része a kelet-közép-európai régiót, mint egészét célozta meg – az 1990-es évek folyamán végig egy leginkább a „*regionális együttműködés – igen, regionalizmus – nem*” jelszóval jellemezhető politikát folytatott a térségünkkel kapcsolatban.²⁹ Másodszor, a több évtizedig tartó szocializmus megszűnte

²⁵ Érdekes megemlíteni, hogy ezt csak a 2002. júniusi esztergomi csúcson hagyták jóvá a kormányfők.

²⁶ Hivatalosan 2000. június 9-től működik.

²⁷ Kezdetben 250 ezer euró/év, ma már 750 ezer euró/év.

²⁸ Kivételt képez ez alól a kultúra, ahol több programot is sikeresen kiviteleztek az elmúlt években.

²⁹ Tóth Péter: A kelet-közép-európai térség biztonságpolitikai útkeresése (1989-2004) In: Béketeremtés és békefenntartás, Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár, 2005. 296. o.

után a térség államai újrafogalmazták nemzeti érdekeiket és értékeiket, amelyeket nem szívesen áldoztak volna fel a szorosabb együttműködés érdekében.

A V4 és a Nyugat-Balkán kapcsolata

A kilencvenes évek végén a térség gazdasági és politika folyamatára nagy súllyal nehezedett rá a délszláv konfliktus, de kihatással volt rá az orosz gazdaság válsága is. A Jugoszláviában zajló háború pénzügyi hátrányait legjobban Magyarország érezte meg, mivel a térségbe irányuló és rajtunk keresztül haladó kereskedelmi szállítmányokat és a balkáni magyar exportot is teljesen leállították déli szomszédunk ellen bevezetett gazdasági embargó miatt.³⁰

Szlovéniával és Horvátországgal folyamatosan javuló és egyre több területre kiterjedő együttműködés kezdett formálódni ebben az időszakban. A szlovénok – történelmi okokból – korábban megkezdték a gazdasági felzárkózást, mint a horvátok, így ők előrébb jártak mind a politikai, mind a gazdasági kapcsolatok kiépítettsége tekintetében.³¹ Horvátországgal az Orbán-kormány kezdett intenzív külpolitikába, ennek eredményeként a horvátok 2000. szeptember 13-án csatlakozhattak az 1996-ban létrehozott olasz-szlovén-magyar trilaterális egyezményhez, amelynek egyik fő célkitűzése volt az euroatlanti integráció segítése és támogatása, valamint sor került egy magyar főkonzulátus nyitására is Eszéken. Kisebb kereskedelmi nézeteltérések és határviták a mai napig jelen vannak Szlovénia és Horvátország között, azonban a felek felül tudtak emelkedni ezeken a „nagy cél”, az uniós csatlakozás érdekében.

A Szerbiával folytatott diplomáciát az Antall-kormány pragmatikus alapon próbálta kezelni,³² azonban a délszláv konfliktus rányomta a bélyegét a két ország viszonyára, így annak rendezésére és a nagykövetségi szintű diplomáciai kapcsolatok visszaállítására, csak a Daytoni szerződés³³ aláírása után kerülhetett sor. Nem javított a helyzeten a NATO bombázások ténye és a gazdasági embargó bevezetése sem, így egészen az ezredfordulóig – a Milosevics-rezsim bukásáig – a külkapcsolatok minimális szinten voltak. Köszönhető volt ez annak is, hogy a Délkelet-európai Stabilitási Egyezmény keretében megszervezett „Szegedi folyamat” első konferenciáján³⁴ az akkori szerb ellenzék is jelen volt. Szerbiával a kormányváltástól egészen a 2003-as kisebbségvédelmi egyezmény alá-

³⁰ Egyes számítások szerint az embargónak csak az első három évében több milliárd dollárra tehető az elszenvedett kár.

³¹ Szlovénia már 1996-tól, Horvátország csak 2002-ben tagja a CEFTA-nak.

³² Szilágyi Imre 2004. 4-27 o.

³³ 1995. december 14.

³⁴ 1999 október.

írásig³⁵ jók voltak kapcsolatok, azonban az ezt követő időszakban megnőtt a magyar-ellenes atrocitások száma, amely ellen a szerb kormány nem volt hajlandó kellő erővel fellépni,³⁶ így fokozatos visszaesés következett be a két ország viszonyában.

A Nyugat-Balkán kapcsolata a visegrádi országokkal folyamatosan javuló tendenciát mutat, főként miután a V4-ek számára biztossá vált az EU csatlakozás ténye és időpontja. A visegrádi országok elnökségi programjukba felvették a délkelet-európai integrációs törekvéseinek magasabb szinten való képviselését és támogatását, valamint a tapasztalatok megosztását.

A Visegrádi Együttműködés a nizzai csúcs után

Az Európai Unió 1997-es luxemburgi csúcstalálkozóján a kormányfők jóváhagyták és a közös külpolitika részévé tették az Európai Bizottság *Agenda 2000* című dokumentumát, amely az unió bővítési stratégiáját tartalmazta. A két évvel később, 1999 márciusában tartott berlini értekezleten a bővítésre vonatkozó – 2000-2006-os költségvetési időszakra – pénzügyi keretet megduplázták, jelezve ezzel is a tagságra váró országok számára, hogy a korábban már felvetett 2004-2005-ös csatlakozási időponttal számolnak Brüsszelben is³⁷. Eközben a visegrádi csoport is folyamatosan találkozókat tartott³⁸, amelyek végén megfogalmazott nyilatkozataiban felszólították az uniót, hogy legkésőbb a nizzai csúcson adja meg a bővítési menetrendet. A Karlovy Varyban tartott nem hivatalos kormányfői találkozón³⁹ a négy ország vezetői újból támogatásukról biztosították egymást, Szlovákia pedig kijelentette, hogy mindent megtesz azért, hogy ledolgozza lemaradását, így biztosítva csatlakozását a többi országgal együtt. A *nizzai csúcs* eredményei is megerősítették a közép-kelet európai országok felvételi szándékát, sőt a Günter Verheugen bővítési biztos nevével fémjelzett „útiter” a folyamat azonnali felgyorsítását javasolta annak érdekében, hogy a 2004-ben esedékes európai parlamenti választásokat már az újonnan csatlakozottaknál is meg lehessen tartani. A biztos elképzelései szerint egy féléves tesztidőszak után döntötték volna el a csatlakozás pontos időpontját.

³⁵ 2003. október 21. Budapest.

³⁶ A magyarok kihasználva az EU adta lehetőségeket, kezdeményezték egy vizsgálóbizottság felállítását, amely helyszíni vizsgálatokat is maga után vont. A bizottság által elfogadott jelentés kedvezőtlen volt a szerb vezetés számára.

³⁷ A kívánt költségvetési összeg csak 2002-től állt rendelkezésre a tagjelölt országok számára.

³⁸ Nem feltétlenül a visegrádi együttműködés hivatalos elnökségi programja keretében megszervezett eseményekre gondolok, hanem olyan találkozókra is amelyeken valamennyien jelen voltak: 2000. március 18. Budapest: a cseh a lengyel és a magyar kormányfő találkozója az egy éves NATO-tagság kapcsán; 2000. április 18. Giezno (Lengyelország): cseh, lengyel, magyar, német, szlovák kormányfői találkozó; 2000. június, Prága, miniszterelnöki találkozó: Milos Zeman, Jerzy Buzek, Orbán Viktor, Mikulas Dzurinda.

³⁹ 2000 október.

A bővítési tárgyalások mellett más folyamatok is elindultak a térségben Ausztria kezdeményezésével. Benita Ferrero-Waldner osztrák külügyminiszter 2001 tavaszán a visegrádi országok, Horvátország, valamint Szlovénia képviselőit június elejére Bécsbe hívta⁴⁰. A találkozó célja egy regionális partnerség létrehozása volt, amely amellett, hogy egy gazdasági és kulturális övezetet hozott volna létre, kvázi visszahelyezve ezzel Ausztriát Európa szívébe. Az együttműködésnek a *Visegrádi Szövetség* nevet adták volna, amit egyes újságírók „Keleti Benelux”-ra kereszteltek át.⁴¹ Az osztrák tervet a magyarok és déli szomszédaink kivételével mindenki elvetette, mivel tartottak Ausztria (és ezáltal Németország) „hatalmi” ambícióitól.⁴²

A visegrádi csoport számára az integráció szempontjából a következő fontos állomást a 2002. február első hetében megtartott magyar-lengyel külügyminiszteri találkozó⁴³ jelentette, ahol a felek megállapodtak a szorosabb együttműködésben és abban is, hogy hamarosan rögzítik azokat a közös pontokat és alapelveket, melyeket mindenképpen együtt kell képviselniük az Unióval folytatott tárgyalásokon. Sikerült megállapodniuk abban is, hogy egy közös miniszterelnöki sajtótájékoztató keretében Budapesten hozzák nyilvánosságra a bővítés finanszírozásával kapcsolatos visegrádi nyilatkozatot annak érdekében, hogy prezentálják a Négyek együttműködésének stabilitását és közös akaratát. A közös bejelentés „időpont-egyeztetési” okok miatt elmaradt. Valójában arról volt szó, hogy Orbán Viktor a megbeszéltnél három nappal korábban tájékoztatta a sajtó képviselőit a tárgyalások eredményeiről. A lengyel delegáció azonnal lemondta a magyar fővárosba tervezett utazását, a csehek és a szlovákok pedig ezután már nem tartották lényegesnek elmenni.

A magyar kormányfő az események után egyedül indult európai lobbikörútra, amelynek a keretében látogatást tett Írországban, Hágában és Brüsszelben is. Útja során arról próbálta meggyőzni tárgyalópartnereit⁴⁴, hogy a bővítésre szánt összegeket emeljék meg⁴⁵, azonban mindhárom helyen falakba ütközött. A magyar miniszterelnök, előre tervezett programja szerint felszólalt az Európai Parlament külügyi bizottságában is, ahol a bizottsági tagok előtt olyan kijelentéseket tett, amelyek egy rövid időre teljesen blokkolták a V4-ek egymás közötti kapcsolatát. Orbán Viktor felszólalásában elmond-

⁴⁰ Korábban is volt már ehhez hasonló próbálkozás: 1990. augusztus 1-én tartották meg a Duna-Adria Regionális Együttműködés miniszterelnöki-külügyminiszteri szintű találkozóját, ahová Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság, a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság, a Magyar az Olasz valamint az Osztrák Köztársaság képviselői voltak jelen. A találkozó célja a nemzetiségi problémák megoldása és a gazdasági fejlődés elősegítése volt.

⁴¹ Magyar Hírlap Online 2001.02.24.

⁴² A legerősebben Lengyelország tiltakozott, mivel legfőképpen a saját hatalmi ambíciói ellen cselekedett volna a kezdeményezés támogatásával.

⁴³ Lengyelországot Włodzimierz Cimoszewicz képviselte.

⁴⁴ Bertie Ahernt, Guy Verhofstadtot, Romano Prodit.

⁴⁵ Az EU számára végzett számítások szerint is csak négy-öt ország csatlakozására lettek volna elegendők a források. (Figyelőnet 2000/21. május 24.)

ta, hogy nem kell azokat megvárni, akiknek még felzárkózási problémáik vannak – itt a lengyelekre utalt, akik az összes csatlakozó közül a legtöbb területen derogációt kértek –, valamint egy német képviselő kérdésére válaszolva elmondta, hogy Budapest és Prága kapcsolata kitűnő és a Benes-dekrétumok nem befolyásolják a két ország viszonyát, mivel a dekrétumok ellentétesek az uniós jogrenddel, így addig, amíg hatályon kívül nem helyezik, Csehország nem csatlakozhat a közösséghez⁴⁶. Ez utóbbi kijelentés egyfajta lavinát indított el, de nem csak a V4-ek körében, hanem Ausztriában és Németországban is.⁴⁷ A visegrádi csoporton belül ezután teljesen felbomlott az addig sem ki-mondottan jó együttműködés, amelynek egyik első jele az volt, hogy a március elsejére tervezett találkozót mindhárom partnerország lemondta. A négyéves periódust röviden összefoglalva elmondható, hogy egy viszonylag rövid időintervallumon belül lehettünk a szemtanúi az együttműködés megerősödésének és szinte teljes mértékű megbomlásának. Megállapíthatjuk, hogy a visegrádi országok igyekeztek kiterjeszteni azoknak a területeknek a körét, ahol további szorosabb kapcsolatokat lehetett volna kiépíteni, azonban a belpolitikai események, valamint a tagjelöltek attól való félelme, hogy a nemzeti szuverenitásukat még több területen kellene megosztaniuk másokkal, meggátolta ezt. Így a miniszteri, szakértői tanácskozások nem léptek túl egyszerű elméleti és konzultációs mivoltukon. A négy évet tekintve egyedül a kultúra és oktatás területén volt tapasztalható egyfajta szorosabb kapcsolatépítés, de ez is inkább a Nemzetközi Visegrádi Alap által támogatott projekteket és csereprogramokat érintette.

2002 NYARÁTÓL NAPJAINKIG

Magyarország a kormányváltás után – a tavaszi fordulat

A leköszönő Orbán-kormány a külpolitika területén nehézségekkel terhelt időszakot hagyott hátra maga után, így a frissen alakult szocialista-liberális koalíció élén álló Medgyessy Péterre várt a feladat, hogy élénkítse a kapcsolatokat és simítsa el a nézeteltéréseket. A szomszédos országokkal a kapcsolatok helyreállítására törekedett, míg az uniós tárgyalásokon a visegrádiakkal megállapodottak szerint igyekezett eljárni. A viszony javulásának jeleként volt betudható az, hogy a júniusban tartott spanyol EU-csúcsra a szlovák különgépen utazott el. A tizenötök Sevillában döntöttek arról, hogy

⁴⁶ Orbán Viktor az „európai és/vagy atlanti, visegrádi kezdeményezések helyett, kétoldalú és szuverenista kapcsolatokat erőltetett. A magyar külpolitika részben visszatért, részben továbbfejlesztette az Antall-féle nemzetpolitikát. Hangsúlyozta, hogy Magyarország csak akkor támogatja a szomszédos országok beilleszkedését a nemzetközi intézményekbe, ha teljesítik a magyar kisebbségi igényeket.” In: Lengyel László (2006) p. 197.

⁴⁷ Ausztriában az FPÖ-nek és Jörg Haidernek és még Wolfgang Schüssel elnöknek is – magyar szempontból – pozitív reakciói voltak. Gerhard Schröder német kancellár pedig elhalasztotta a Csehországba tervezett útját, miután a cseh vezetés nem volt hajlandó élesen elhatárolódnival a dekrétumoktól.

összel nevezik meg az első körben csatlakozó országok körét,⁴⁸ ez azt jelentette, hogy a tagállamok a decemberi koppenhágai csúcson véglegesen le akarják zárni a kérdést.

A Visegrádi Négyek közötti kapcsolatok helyreállítását szolgáló „gyógypedagógiai találkozóra”⁴⁹ az uniós csúcsot követően került sor miniszterelnöki szinten⁵⁰. Esztergomban megállapodtak, hogy vitás ügyeiket lezárják, mivel az agrárkifizetések ügye és Szlovákia NATO-tagságának támogatása sokkal fontosabbak, valamint arról is döntöttek, hogy a Visegrádi Alapba fizetendő összeget felemelik.

Az előzetes tervek szerint decemberben a koppenhágai csúcson került sor a csatlakozási tárgyalások lezárására, ahol az Európai Unió sikeres taktikát alkalmazva megosztotta a tagjelöltetek és zárt ajtók mögött, egyenként állapodott meg az uniós pénzek elosztásának ügyében a csatlakozni szándékozókcal. A magyar tárgyalódelegáció a megbeszélések alatt felemás helyzetben volt, mivel sokáig a Négyek által elfogadott határozott együttes fellépésre építette stratégiáját, és nem is fogadta el az EU első ajánlatát. Elsőként a lengyelek mondták fel a hallgatóságos visegrádi egyezséget és állapodtak meg az Európai Unióval. Medgyessy Péter igyekezett ezután egyeztetni a szlovákokkal és a csehekkel, azonban ezzel a kezdeményezéssel magára maradt, és kénytelen volt elfogadni a korábbi közösségi ajánlatot.

A dán fővárosban lezárult csatlakozási tárgyalások után a soros V4-es elnökségi posztot 2003 júniusáig betöltő Szlovákia programja alapján a visegrádi országok szakértők és koordinátorok szintjén több megbeszélést is tartottak és megegyeztek, hogy az alábbi területen még szorosabbra igyekeznek fűzni az együttműködést: PHARE, Strukturális és Kohéziós Alapok, valamint egyéb regionális fejlesztési (INTERREG) ügyekben további szakértői tárgyalásokat szorgalmaztak. Hasonló következtetésre jutottak védelmi kérdésekben is, ahol szintén magas szintű katonai tanácskozásokat tartottak szükségesnek, valamint kifejezték azon szándékukat is, hogy a hadiipari kutatás-fejlesztés terén is összehangolt munkára van szükség. A szlovák elnökség végén a pozíciót átvevő csehek egy rendkívüli V4-csúcs összehívását kezdeményezték annak érdekében, hogy egyeztessék és összehangolják álláspontjukat az Európai Unió alkotmányáról az október 4-én Rómában tartandó kormányközi konferenciára (InterGovernmental Conference). A találkozó előtt – október 1-jén – Prága mellett tartott V4-es megbeszélésen csupán egyetlen kérdésben nem született megállapodás, ez a nemzeti kisebbségek jogainak az uniós alkotmányba iktatásának ügye volt⁵¹. A többi témában – az „egy ország-egy biztos” elvben, az elnöki rotációs tisztség megtartásában – egyetértettek. A széthúzásra később, a novemberi Közép-Európai Kezdemény-

⁴⁸ Ekkor már csak tíz állammal számoltak: Visegrádi Négyek, Balti államok, Ciprus, Málta, Szlovénia.

⁴⁹ Figyelő, 2002. július 4-10.

⁵⁰ Milos Zeman (CZ), Leszek Miller (PL), Medgyessy Péter, Mikulas Dzurinda (SK) voltak jelen.

⁵¹ A cseh álláspont határozott „nem” volt, míg a szlovákok és a lengyelek nem nyilvánítottak véleményet a témában.

nyezés (CEI)⁵² értekezletén került sor, ahol a csehek nem támogatták a lengyelek azon álláspontját, hogy a Nizzai Szerződésben rögzített szavazási rend maradjon érvényben, mivel azzal a százalékos döntési arányuk – az állam- és kormányfőket tartalmazó – Európai Tanácsban, kis mértékben csökkent volna.

Az Unió kapuin belül

A cseh elnökség zárásaként 2004 májusában Kromerízben V4 miniszterelnöki csúcsot tartottak, ahol eldöntötték, hogy az Európai Unión belül is folytatják az együttműködést, melynek egyik fő prioritása – csakúgy, mint a cseh elnökségi programnak is – az unió keleti illetve dél-keleti irányba történő további bővítése⁵³. A folytonosság jegyében a lengyel programban is hangsúlyos szerepet kapott a bővítés kérdése, a schengeni rendszer kiépítése, az EU új szomszédságpolitikájában való részvétel és a 2007-2013-as költségvetési időszakra vonatkozó közös stratégia kialakítása. A lengyelek után a magyarok vették át 2005. július elsejétől számított egy évre a Visegrádi Együttműködés főkoordinátori szerepét, melynek első – külügyminiszteri szintű – találkozására 2005. július 11-én, Budapesten került sor. Itt a közösen megfogalmazott nyilatkozatban három olyan fő célt tűztek ki, ami az elkövetkező év tárgyalásainak a vezérfonalaként szolgált. Az első, hogy közelebb kell hozni a visegrádi csoportot az állampolgárokhoz, és erősíteni kell a csoporton belüli kohéziót. A második szerint az együttműködés – kapcsolatainak szorosabbra fűzésével – segítségével jobb pozíciót alakíthatnának ki az uniós politikák formálása során. A harmadik értelmében további szubregionális és regionális programok kidolgozására és a már meglévők megerősítésére van szükség, amelyeken keresztül a tagságra váró államokat is támogatni lehet és ezáltal egy stabil és biztonságos Európát lehet kialakítani.⁵⁴ A következő államfői szintű találkozóra szeptember végén a lengyelországi Wislában került sor, ahol Sólyom László magyar köztársasági elnöknek sikerült elérnie, hogy a tárgyalások alatt az orosz, a fehérorosz és az ukrán kérdés mellett a balkáni rendezés ügye is megfelelő súlyt kapjon. Ennek egy a jövőben formálódó, szorosabb regionális együttműködés kialakítása miatt van nagy jelentősége, ugyanis a horvátok, a magyarok, az osztrákok, a szlovákok, valamint a szlovének részéről már régóta napirenden van a bővítés témája. Budapest ennek szellemében 2005. október 11-én adott helyszínt a Regionális Partnerség⁵⁵ és a nyugat-balkáni külügyminiszterek találkozásának, amely a térség szempontjából nagy jelentőséggel bírt, ugyanis

⁵² Central European Initiative.

⁵³ Ezt jól mutatja az is, hogy a Visegrádi Alap által finanszírozott ösztöndíj-programok kedvezményezettjei között egyre inkább a külső országokból (főleg Belorussziából és Ukrajnából) kerültek ki.

⁵⁴ Európai Szomszédságpolitikához való hozzájárulás, Ukrajna és a Nyugat-Balkán integrációs és reform folyamatainak támogatása.

⁵⁵ Tagok: Ausztria, Csehország, Lengyelország, Magyarország, Szlovákia, Szlovénia.

a Partnerség tagállamai egy-egy együttműködési terület⁵⁶ koordinálását felvállalva kívánták kimutatni segítőkészségüket.

A konferencia óta eltelt időszakban csupán alacsonyabb szintű találkozók voltak, ahol általában az aktuális problémákról – például az energiapolitikák összehangolásáról –, valamint a programban is szerepet kapó védelmi és katonai ügyekről esett szó. A honvédelmi miniszterek 2005. decemberi, majd 2006. januári találkozásán is felvetették egy közös V4-es békefenntartó zászlóalj felállítását, amelynek a parancsnoki feladatait féléves váltásokkal oldanák meg, az egység külföldi katonai missziók helyszínére való légi szállításának a költségeit pedig közösen finanszíroznák.

A következő V4-es találkozót 2006. szeptemberének első napjaiban tartották meg Pozsonyban. A fő témát természetesen a szlovákiai magyar kisebbségek és az erősödő nacionalizmus szolgáltatták, amelyben nagy szerepe volt a frissen megalakult szlovák kormány-koalícióba bekerült szélsőségesen nacionalista politikus Jan Slota pártjának is. A jelenséget elítélő nyilatkozatot nem sikerült aláírniuk a feleknek, azonban a schengeni övezethez való 2007-es csatlakozás szándékában és a Visegrádi Alap költségvetésének – ötmillió euróra történő – megemelésében egyetértettek. Az Alap ezáltal – a korábban megfogalmazott célok értelmében – egyre több fehérorosz és ukrán diák csereprogramját és képzését lesz képes támogatni.

A 2002 nyara óta eltelt öt évben jól láthatóan megint nem sikerült a fontosabb kérdésekben a korábban már kialakított közös álláspontot képviselni. A visegrádiak most sem nem tudtak felülemelkedni a saját nemzeti érdekeiken. Érdekes megemlíteni, hogy a csatlakozásuk biztos tudatában azonnal a keleti, dél-keleti területek irányába fordultak, hogy segítő kezet nyújtsanak.

LEHETSÉGES JÖVŐ

Véleményem szerint a Visegrádi Négyek jövője ebben a formában erősen megkérdőjelezhető, ugyanis – mint már fentebb is említést tettem róla – a tagok fontosabb és összefogást igénylő kérdésekben nem tudnak egységesen kiállni. A konkrét cselekvéseket igénylő területeken javarészt nem képesek a szakértői, tanácsadó és konzultációs szinten túllépni, így a papírra vetett programok nagyrészt nem valósulnak meg. A Négyek által az elmúlt hat évben aláírt vagy kiadott több mint hatvan nyilatkozat olyan megfogalmazásokat és tételeket tartalmaz, amelyekre ugyan hivatkozni lehet, de kötelező erejük nincsen. Természetesen kivételt képeznek ez alól az olyan területek, mint a kultúra és az oktatás, amelyek minimális szinten sem sértik a felek érdekeit. Tényleges eredmény és egyetértés egyedül ezen a téren valósult csak meg, amelynek a legjobb példája a Visegrádi Alap és más csereprogramok létrehozása és növekvő összegű támogatása volt.

⁵⁶ Belső piaci szabályozás rendszerére való felkészülés (Cz); környezetvédelem (Au); bel- és igazságügyi együttműködés (Hu); támogatások hatékony felhasználásával kapcsolatos tanácsadás (Lo); élelmiszerbiztonság (Sl); társadalmi kapcsolatok ápolása (Sk).

A visegrádi együttműködés életre hívásakor szándékosan nem hoztak létre közös intézményeket, mert úgy gondolták, hogy az adminisztratív szervek csak lassítanák a munkát és az előrehaladást az integrációs folyamatban. A későbbiekben ezt megtehetnék volna még, azonban ez több elkötelezettséggel járt volna, és érthető az az érv is, hogy nem akartak az Európai Unió tagjaként egy másik – ahhoz hasonló – struktúrát létrehozni, azonban ha a jelenlegi uniós folyamatokra vetünk egy pillantást, akkor észrevehető, hogy kezdenek kialakulni olyan csoportok (német-francia; brit-spanyol-lengyel), amelyek szükség szerint képesek összehangolni érdekeiket. A közép-európai országok – csekély politikai és gazdasági súlyuk következtében – egyedül nem képesek saját érdekeik képviselőjére, így elengedhetlenné válik, hogy a térségben az osztrákok és a szlovének bevonásával – esetleg a lengyelek mellőzésével – akár a történelmi és kulturális hagyományokra építve, akár csak jól felfogott érdekeiket felismerve egyfajta szövetséget alkossanak, ahol bizonyos alapvető kérdésekben közös nevezőre tudnak jutni és azt kifelé reprezentálni képesek.

FELHASZNÁLT IRODALOM

HAMBERGER JUDIT

Szlovákokról és csehekről magyar szemmel. Kalligram Kiadó, Pozsony, 2000.

KŐRÖSI ISTVÁN

Kiss J. László (szerk.): Magyarország útja az Európai Unióba – a komország a nyugati parton. In.: A huszonötök Európai, Osiris Kiadó, Budapest, 2005.

LENGYEL LÁSZLÓ

Illeszkedés vagy kiválás. Osiris Kiadó, Budapest, 2006.

TÁLAS PÉTER

A kelet-közép-európai térség biztonságpolitikai útkeresése (1989-2004). In.: Béketeremtés és békefenntartás, Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár, 2005.

TANULMÁNYOK

EURÓPAI SZEMLE:

2005/2-3.: Csaba László – Európa a megváltozó világban 33-75. o.

2005/2-3.: Vándor János – Jövőtlen jövő előtt az európai integráció 85-113. o.

2005/2-3.: Christopher Civiic – Ausztria és Közép-Európa 1955-2005 153-162. o.

FIGYELŐ: CD-ARCHÍVUM 1995-2002. (A NYOMTATOTT FORMÁBAN MEGJELENT LAP DIGITALIZÁLT VERZIÓJA)

Közép-európai kereskedelem (CEFTA) – a jövő küszöbén: 1995. augusztus 31.

EU-csatlakozás a mallorcai csúcs után. Kemény, világos játékszabályok: 1995.szeptember 28.

A Közép-Európai Egyetem tanulmánya • Keleti szokások – nyugati vágyak: 1996.március 28.

Az EU keleti bővítése • Mibe kerülünk, ha bekerülünk? 1996. április 18.

KGST után EU előtt • Középső csoport: 1996.június 27.

Visegrádi változások: 1996. augusztus 1.

A szlovák gazdaság • az ellentétek országa: 1996.szeptember 12.

Lapozgatás EU-forगतókönyvekben • Az Unió Birodalom: 1996.szeptember 26

A Világbank a Visegrádiakról • Magántempók, ütemgondok: 1996. október 17.

CEFTA-határozatok Varsóban • Nyitány: 1997. január 1.

Felkészülés az EU csatlakozásra • Nyitókézéslet: 1997.március 13.

Kereskedelem a CEFTA-ban • Aktív szomszédok: 1997.július 31.

Csatlakozási stratégia • Az idő rostájában: 1997. november 20.

Hadiipar • Védelmet kérnek: 1999. január 28-február 3.

Unió csatlakozás • Nemzeti érdektelenség: 1999.május 27- június 2.

A CEFTA és a gazdasági válságok • Közép-kategória: 1999. június 3-9.

Magyarország és az európai integráció • A ló túlsó oldalán: 1999.szeptember 16-22.

Lengyel EU-csatlakozás • Elbizonytalanodtak: 2000.február 10-16.

Az unió keleti bővítése • Viszonatlan szerelem: 2000. május 25-31.

Mélyítés és bővítés az Unióban • Lassított felvétel: 2000. szeptember 7-13.

Vita az Európai Unió jövőjéről • Brüsszeli háttérbokszolás: 2000.november 2-8.

Érdekvizonyok az EU-ban • Kanyarban a tandem: 2001.május 10-16.

A visegrádi bojkott anatómiája: 2002.február 28-március 3.

Unió konvent és alkotmány • Európa Philadelphiája? 2002. március 7-13.

Távoli nyolcak, közeli négyek: 2002.július 4-10.

Egységes visegrádi álláspont: 2002.december 5-11.

Horvátország CEFTA-tag: 2002. december 12-18.

HVG: CD-ARCHÍVUM 1993-2001.

(A NYOMTATOTT FORMÁBAN MEGJELENT LAP DIGITALIZÁLT VERZIÓJA)

Nem rossz, csak szokatlan: HVG 1993/01. szám, 32. oldal • 1993.01.02.

Egyrészt–másrészt: HVG 1993/07. szám, 8. oldal • 1993.02.13.

A vágy sikamlós tárgya: HVG 1994/02. szám, 8. oldal • 1994.01.15.

A NATO és Magyarország: HVG 1994/02. szám, 9. oldal • 1994.01.15.

Interjú a brüsszeli Bizottság alelnökével: HVG 1994/10. szám, 39-40. oldal • 1994.03.12.

Biztonsági rendszerszervezők: HVG 1994/Különszám, 18-19. oldal • 1994.03.00.

Az Európai Unió bővítése: HVG 1994/19. szám, 25-29. oldal • 1994.05.14.

A hídon végig kell menni: HVG 1994/24. szám, 116. oldal • 1994.06.18.

A gazdasági diplomáciának nem az igazságkeresés a célja: HVG 1994/32. szám, 41-42. oldal • 1994.08.13.

Az Európai Uniót ki kell bővíteni a visegrádi országokkal: HVG 1994/43. szám, 49-50. oldal 1994.10.29.

Tanuljunk csehül állni: HVG 1994/47. szám, 109. oldal • 1994.11.26.

A kelet-európai fellendülés nagyon törékeny HVG 1995/28. szám, 43-44. oldal • 1995.07.15.

Szlovén gazdaság • Előző sávban: HVG 1995/42. szám, 36. oldal • 1995.10.21.

Interjú Fritz Breuss professzonnal(osztrák EU-szakértő): HVG 1996/01. szám, 45-46. oldal • 1996.01.06.

Mi is álltunk már csehül: HVG 1997/23. szám, 70. oldal • 1997.06.07.

Kormányfői szomszédolások • Új regionális kishatalom: HVG 1999/07. szám, 7-10. oldal • 1999.02.20.

Kormánytervek Szlovákiában: HVG 1998/44. szám, 23-24. oldal • 1998.11.07.

KÜLÜGYI SZEMLE:

2004/1-2.: Szilágyi Imre – Magyarország és a délszláv térség 1990 után 4-27. o.

2004/1-2.: Hamberger Judit – A magyar-szlovák viszony új esélyei 28-47. o.

2005/1-2.: Gálik Zoltán – A közös európai külpolitika kutatásának elméleti kérdései 105-117. o.

2005/1-2.: Kollai István: Kööttségek és lehetőségek a szlovák Európa politikában 157-180. o.

2005/3-4.: Vincze Hajnalka: Többkörös Európa: a rugalmas integráció színevéltózáσαι 111-135. o.